

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Богдан ЧУЛОВСЬКИЙ

©2002

**С. ГОРДИНСЬКИЙ І В. МИСИК: ДВІ ПЕРЕКЛАДНИХ ВЕРСІЇ
ОДНОГО ВІРША Ф. ГЕЛЬДЕРЛІНА**

У 1880 році І.Я. Франко зробив першу спробу представити поезію великого німецького поета–філософа Фрідріха Гельдерліна українським читачам рідною мовою. Проте І.Я. Франко не опублікував своєї версії з Ф. Гельдерліна, бо, очевидно, не вважав її характерною для своїх естетичних уподобань, а самого поета – типовим репрезентантом такої літератури, яку обстоював і творив сам Франко.

Після Франкової неопублікованої спроби представити українським читачам Фрідріха Гельдерліна запала тривала пауза в освоєнні його спадщини засобами української мови. Навіть подорож палкого прихильника його поезії Р.М. Рільке просторами України, що мала відлуння в Росії, зокрема у свідомості Б. Пастернака, М. Цветаєвої, публікація вірша Рільке “Гельдерлінові” (1914) в період національної революції в Україні – ніщо в нас не викликало духу німецького поета, який вже сколихнув своїх нащадків і займав кращі уми Росії. А. Луначарський, пишучи передмову до російського перекладу драми Гельдерліна “Смерть Емпедокла”, підкреслював, що твори Гельдерліна актуалізувалися завдяки “буйному розквітові експресіонізму в Німеччині” і тому не можуть “не представляти інтересу для нашого читача” [3, 157]. Щодо його поезії, то Луначарський сумнівався в тому, “наскільки вже у цей момент ця витончена і чиста поезія могла б знайти в нас більш–менш широкого читача” [там само, 163]. Серед численних стилєвих течій поезії в Україні експресіонізм не був провідним. Революційна романтика, власне неоромантизм розвився на іншій ідейно–філософській основі, ніж поезія Гельдерліна в її загальнолюдських первнях і перспективах. Очевидно, закономірним є те, що до поетичної спадщини Гельдерліна звернулися врешті–решт ті поети, яких надихали герої–борці за втрачену батьківщину. Політичні емігранти, які скоріше чи пізніше потрапляли в середовище німецької культури (Михайло Орест, Ігор Качуровський) чи у сферу естетики експресіонізму (Святослав Гординський), першими підійшли до “витонченої і чистої” поезії цього поета, відчитали в ній актуальність для свого часу. На їх версіях позначався як власний індивідуальний стиль, так і стилі рецепції, властиві загальній духовній атмосфері, з одного боку, в Галичині, що була до 1939 року в складі польської держави, а, з другого, – в УРСР. Цю закономірність можна простежити на перекладах оди “Der Tod fürs Vaterland” (“Смерть за вітчизну”), які здійснили С. Гординський і В. Мисик навіть за умови, що важко достеменно встановити, коли, в якому році з’явилися українські візії. Достатньо, на наш погляд, зважити на антибільшовицький пафос С. Гординського–поета і проscribeваність В. Мисика в радянській Україні. Тексти українських версій оди Гельдерліна доволі прозоро видають як мотив вибору для перекладу оригіналу, так і переакцентуалізацію в

його художньому світі, що відбувалася в різних (за ступенем свободи творчості) соціокультурних ситуаціях.

Ода “Der Tod fürs Vaterland” написана у другій половині липня 1799 року разом з одами “Die Launlichen” (“Примхи”) і “Der Zeitgeist” (“Дух часу”). Вони були надіслані Л. Нойферу, який опублікував їх 1800 року [5, 844]. Це своєрідний триптих, в якому перша ода є ніби емоційним контрастом до другої, а разом вливаються у гармонію третьої оди, дуже характерної для світовідчуття Гельдерліна. Промовистими з цього погляду є три заключні строфи оди “Дух часу”:

Мій отче, дай мені віч-на-віч тебе
Зустріти, – чи не ти промінням своїм
Мій дух у мене збудив? Ти пишно
Обдарував життям мене, отче!

Хай свіже вино нам сил священних дасть!
Коли смертні підуть по тихих гаях
Блукати, вони там зустрінуть
У сьайві бога. Ти будеш кличем

Юнацькі душі і навчаш старих
Премудрості мистецтв; лише лиходій
Стає ще лихіший, та скоро
Він згине, бо ти його здавиш.
(Переклад М.Бажана) [1,76]

Переклад відрізняється від оригіналу тим, що слова Отець (Vater), Бог (Gott), Дух (Geist) подає з малої букви, незважаючи на концептуальну важливість цих номінацій у духовному світі Гельдерліна. Центральна ода цього триптиху, укладеного за принципом тріади, своїм пафосом привертає увагу перекладачів безвідносно до контексту, бо її патріотичний концепт (смерть за вітчизну) надається до будь-яких політичних умов. Однак Святослав Гординський, виражаючи інтенції українського націоналізму*, перекладає назву оди концептуально інакше – в дусі біблійного “смертю смерть подолав”, називає свою версію оди “Перемога героїв” [2, 424]. Василь Мисик перекладає назву буквально – “Смерть за Вітчизну”, пишучи і далі це слово з великої букви.

Дотримуючись графічного малюнка строф, метричної схеми рядків, зберігаючи повну еквілінеарність форми оди, обидва перекладачі відтворюють і внутрішній сюжет ліричного жанру, і головну ідею, яку стисло можна передати словами В. Мисика. Його ліричний герой, звертаючись до батьківщини, проголошує:

О батьківщино, вільно живи вгорі –
І не вважай на мертвих! Скільки б
Нас не лягло, ми лягли за тебе [4,416].

Зіставлення з оригіналом обидвох перекладів на лексичному рівні показує, що В. Мисик, плавно даючи евфонічний варіант звучання оди, добирає такі синоніми до гелдерлінових найменувань, які послаблюють піднесення і маєстатичність художнього світу німецького поета. Вже перше початкове звернення ліричного героя “Du kommst, o Schlacht!” у Мисика звучить в іншій тональності – “Ти близько, битво!”. Натомість С. Гординський наголошує на процесуальності зіткнення – “Надходиш, бою!”. У

---

* М. Ільницький відзначає серед творчих спонук С. Гординського-перекладача не стільки естетичні, скільки “національно-патріотичні мотиви” [2,15].

Мисика зникає дух (душі) молодих юнаків (в оригіналі “die Seele der Jünglingen”, а в перекладі – “тисне молодість”), Гординський же подає “їх молодецький дух” і т.д.

Тенденція до загострення, до героїзації пафосу оди в Гординського увиразнює протилежну тенденцію в перекладацькій версії Мисика. Зіставлення текстів за першими двома строфами перекладачів ілюструє такий висновок.

Переклад С. Гординського:
 Надходиш, бою! Ринуть вже юнаки
 Туди, в долину, вниз із своїх горбів,
 Зухвало ворогів спихають,
 Впевнений зброї, та ще певніше

Крилить над ними їх молодецький дух,
 Бо праведні гатять, мов чарівники,
 І їхньої вітчизни співи
 В’ялять коліна безчесним [2,424].

Переклад В. Мисика
 Ти близько, битво! Вже із висот своїх
 В долину юні сходяться воїни
 Проти напасників, що сунуть,
 Певні уміння свого та сили.

Але ще впевненіш тисне молодість,
 Бо Право б’ється, як зачароване,
 І дружній гімн її Вітчизні
 Підгинає коліна безчесним [4, 416].

С. Гординський з декількох значень *kesck* (сміливий, зухвалий, жвавий) вибирає друге, В. Мисик обходить без епітета, німецьке *Würgel* (душитель, вбивця) у Мисика перекладається делікатно “напасник”; Гординський силу співів батьківщині, які паралізують коліна ворогам, трактує адекватно, а Мисик спонукає українських читачів думати, що в ході битви можна співати гімн Вітчизні.

Ті чи інші зміщення у структурі художнього світу Ф.Гельдерліна, в тональності і природності мовленнєвої верстви оди у версіях Гординського і Мисика стають ще більш виразними, коли прочитаємо відповідні строфи в рецепції М.Бажана:

Ти, битво, надходиш! Вже рать молода
 Із пагорбів рине в долину внизу,
 Туди, де гнобителі сунуть,
 Дужі збройним умінням, але дужчий

За їхню силу дух юних вояків, –
 Стають правосудні чудодіями,
 Від їх пісень на честь вітчизни
 В зайд безчесних трясуться коліна [1, 74].

Справді, талант перекладача як поета і вміння майстра-стиліста підтверджують перекладність поезії в тому сенсі, що перекладна версія може звучати природно як факт рідної культури, справляти на нового реципієнта таке чи однотипне за стилем естетичне враження, як і оригінал.

Таким чином, досвід С. Гординського і В. Мисика в рецепції одного віршованого тексту Ф. Гельдерліна підводить до висновку про важливість досконалого знання мов перекладу й оригіналу і роль відношень перекладних версій до канонів літературної

мови, а також – до естетичних норм, за якими створений художній світ оригіналу, і тих, які застосовуються до відтворення цього світу для іншомовних реципієнтів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гельдерлін Ф. Поезії: Пер. М. Бажана. – К.: Дніпро, 1982. – С.76
2. Гординський С. Колір і ритми: Поезії. Переклади. – К.: Час, 1997. – С.424
3. Луначарский А.В. Собрание сочинений: В 8-ми томах. – Т.6. Западноевропейская литература. – М.: Художественная литература, 1965. – С.157, 163
4. Мисик В. Захід і Схід: Переклади. – К.: Дніпро, 1990. – С.416
5. Hölderlin F. Werke. Briefe. Dokumente. – München: Winkler Verlag, 1990. – S. 844